

בליון הרחבת ההדפסה

ביאורים ובירורים, הערות וצינונים להרחיב הדעת, במקצוע "יורה דעה חלק א"
ללומדי כולל "שערי דעה" במבצר הכוללים קרית יואל

~ פתיחה לסי' קט ~

(שיעור ללומדי "כולל שערי דעה" - א' לך תשע"א לפ')

איסור שנפל לרוב היתר בטל והכל מותר. מנא ילפינן?

מסנהדרין דכתיב בהו (משפטים כ"ב) אחרי רבים להטות דאלינן בתר רוב, כמו"כ ילפינן שאיסור שנפל לרוב היתר בטל והכל מותר (כ"כ רש"י חולין צ"ח: ביצה ג': גיטין נד: בב"מ נג'. זבחים עב. נדה מז. וכ"כ הרא"ש חולין פ"ז סי' ל"ז ועוד).

היאך ילפינן מסנהדרין שאף האיסור נופא נתהפך להיתר ומותר לאכול "כולם" מן התורה?

כן הקשה הפמ"ג (שעה"ת ח"א פ"א) ונשאר בצ"ע, ובספרי התשובות הביאו כו"כ תירוצים ע"ז.

(א) כתב בשו"ת מהר"ם שיק (סי' ק"ד ובסי' קכ"ט), דחוינן בסנהדרין דבי"א מחייבין וי"ב מזכין אזלינן בתר רוב, ואם אחד מהמועטין אומר אינו יודע א"א להוציא הפסק, חזינן דהרוב מכריע ומטה המיעוט ועכשיו כל הכ"ג מסכימין לדברי הרוב, וילפינן מזה בביטול איסור שהרוב גובר ומטה המיעוט להיות כמזהו.

ובע"ז כתב התומים (קיצור תקפו כהן חו"מ סי' כ"ה ס"ק קכ"ג-ד) להכריח כן דאל"כ בכל דין תורה יאמר הנתבע קים לי כאותן הדיינים המועט ולית דין ולית דיין, אע"כ שאחר שהכריעו הרוב תו ליכא כלל דעת המועט שנתבטלו לגמרי להרוב.

וע"י בשו"ת דברי יואל (חו"מ סי' קל"ז אות ד') שמביא רבינו דברי מהר"ם שיק, ומבאר דיבש ביבש ודואי דלא נתהפך ממש להיתר דהרי איסור היה ואיסור הוא רק כך גזרה התורה "שהמיעוט יהא נגזר ולהיות כמו הרוב", וענין זה שפיר ילפינן מסנהדרין. עיי"ש וע"ע לקמן.

(ב) כשחולק וסותר המיעוט להרוב אין מן הדין והסברא שהמיעוט יכריע על הרוב, כן חזינן אצל סנהדרין, כמו"כ איסור שנפל להיתר ואינו ניכר, אינו ברין שבטילו יאסר כל ההיתר, (חי' הרי"ם יו"ד סי' מ', שו"ת מהר"ש ענגלי ח"ג פתיחה, חלק ח' סי' קנ"ג).

(ג) בסנהדרין כתיב בקרב אלקים ישפוט (תהילים פ"ג), שהפסק יוצא מכל הדיינים יחד, וא"כ שפיר ילפינן לתערובות איסור והיתר, (מגד שמים ת').

האם ילפינן עוד דינים מסנהדרין לגבי ביטול איסור?

(א) הידיעה גורמות הביטול, וכ"ז שאין (הבעלים - עי' רעק"א סוס"י צ"ט ועי' מנ"פ שחולק בזה) יודעין מזה אינו חל הביטול, (כ"כ הרא"ש (שם), וחש"ד (סי' ק"ט סק"י"ב) כתב שהוא מן התורה, וכ"כ הפר"ח (סק"י), והמנחת יעקב (כלל מ"ל סק"י"ז) חולק בזה ועי' פמ"ג (שם), ובחכמת אדם (כלל ג"א סי' י"ח) דאינו אלא מדרבנן, וע"ע שו"ת מהר"ם שיק (ח"ב סי' קכ"ה).

ומעם הדבר כתבו המפרשים, כיון דביטול ילפינן מסנהדרין שדנו על דיעות המחלוקת והרוב הכריע, כמו"כ בביטול צריך לדון על התערובות והרוב יכריע, ובלא ידיעה אין הכרעה (כ"כ הגר"י ענגלי בבית האוצר (דף נ:), חי' חרי"ם (שם), שו"ת קול אריה (סי' פ) ועוד).

(ב) מין באינו מין יבש ביבש י"א דצריך ששים מה"ת, (כ"כ בד"מ אות א' בשם הגש"ד, ויש"ש (פ"ז סי' מ"ז) ואו"ח (כלל כ"ג, ח) דלא כמו שכתב בכלל כ"ז, י"א ועי' זר זהב (שם), והפמ"ג (ש"ד סק"י ובשעה"ת ח"א פ"ב) רצה לומר דהמעט משום דילפינן מסנהדרין דהיו רק מין במינו ואין לך בו אלא חידושו, ושוב חזר דא"כ אמאי מהני סי' א' ליכא למילף מאחרי רבים".

(ג) ביטול ברוב סגי ולא בעינן כפל כ"כ הש"ד (סק"ז), ועי' פת"ש (סק"א) ופמ"ג (ש"ד שם ובשעה"ת ח"א פ"א באורך), ומעם הדבר כתב הפמ"ג (שם) דילפינן מסנהדרין דאחד מכריע להרוב, י"ב נגד י"א, וכמו"כ הכא.

ברכת מזל טוב

לכבוד חברינו היקר

הר"ר אייזיק ליפא מארקאוויטש הי"ו

חתן הרבני הנכבד ר' בערל שטיין הי"ו מחברי הנהלת מבצר הכוללים

לרגל הולדת בנו למזל טוב

~ בפרדס הפרשה ~

- בראשית -

א) בסי' נחלת בנימין (נמ"ע י"ב אות א') שאדח"ר אכל מעין הדעת מפני שביטלו ברוב היתר. וצ"ע דלמדנו (סי' צ"ט ס"ה) דאין מבטלין איסור לכתחלה?

וכמכ"כ קשה דפרי חשוב הוי דבר שבמנין או מו' דברים החשובין ואפילו באלף לא בטל (סי' ק"י ס"א)?

- נח -

ב) יל"ע היאך מותרין כהנים ליכנס לבית במדינת בבל ששם נגזרו כל מתי מבול (ועצמותיהן לא נרקבו לגמרי - זבחים ק"ג), הלא למדנו (סי' ק"י ס"ג) כל קבוע כמחצה על מחצה, וספק טמא ברה"י טמא?

- וירא -

ג) היאך האכיל אברהם אבינו לאורחו בשר בחלב (סי' פ"ז ס"א), הלא קיים כל התורה כולו?

ד) כוס עם חלב האם הוי חתיכה הראוי להתכבד (סי' ק"א ס"ג), ואם יכולין ללמוד מאברהם אבינו שכיבד לאורחו עם חלב (טו"ז שם)? ועי' בי"סוף דעת' אות ד'

ה) כשמקלין לצורך אורחים האם צריכין להיות דוקא אנשים חשובים או אף עניים וכדו' (סי' ס"ט ס"ז פת"ש), ואם יכולין לילף מאברהם אבינו?

- חיי שרה -

ו) למה הצריך אברהם אבינו לזמון פי גמליו שלא ירעו בשדות אחרות, הלא למדנו (ב"י סי' ק"ט, חולין דף ה:) דאפילו לבהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה במידי דאכילה?

- תולדות -

ז) ומענין הנגיל היאך אכל יצחק אבינו משחיטת עשו שהיה מומר לע"ז ושחיטתו נבילה, הלא במידי דאכילה אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים?

למען דעת

מחודש ג'

בסי' ק"ט מביא הש"ד (סק"ג) בשם הב"י וד"מ באו"ח סי' תמ"ז מחודש ג', ורבים ראו כן תמהו בביאור תיבה זו, ובפרט דבסעיף ג' שם לא מוזכר כלל ענין זה. אך ידוע שהטור והב"י עשו כותרות קצרים לפני כל סימן וסימן, ובו מזכירים בקצרה כל הדינים המחודשים המוזכרים בסי' זה (כ"כ בהקדמת הטוב"י לאו"ח). וגדפס לאחרונה בשו"ע מכון ירושלים, ועי' בסי' תמ"ז במחודש ג' ותראה ששם מזכיר קמח בקמח יש לו דין לח בלח.

א) ובענין זה יש לציין מחלוקת אחרונים אי ביטול בסי' בלח ילפינן מאחרי רבים או לא, דהנה הנודע ביהודה (מהדו"ת יו"ד סי' נ"ד) סובר דביטול בסי' לאו מתורת ביטול ברוב, וכ"כ בשו"ת השיב משה (סי' ל"ח מנכדו מרן הייט"ל), וחולק עליו הישועות יעקב (יו"ד סי' י"ד), שו"ת רעק"א (סי' ל"ח), הפמ"ג (גור"ר כלל מ"ז), וע"ע שו"ת מהר"ם שיק (שם סי' קט"ז), שו"ת עצי חיים (יו"ד סי' י') שו"ת נפש חיה (יו"ד סי' י"ח), קובץ בית וועד (ח"ח), במאמר חבירינו רא"פ בערקאוויטש הי"ו).

- יוסיף דעת -

שאלות ועיונים בספרי הפוסקים והתשובות להלכה

- (א) שחט הרבה בהמות ועופות ואח"כ נזכר שאחד מהן נתגבל בשחיטתה, האם שייך לבטלו מדין יבש ביבש ברוב?
(עי' ש"ך סק"ה, דגול מרובבה שם, שול"ע הרב תשו"ס י"ח)
- (ב) ההולך במדרבן ושכח אימתי שבת, מותר לעשות איסורי דרבנן בשאר הימים, לכאורה כל קבוע במחצה על מחצה?
(עי' ש"ך סק"ט, ובאו"ח סי' שד"מ א"א סק"ג)
- (ג) מוחל אחד הזכיר שתינוק אחד לא מל כהלכה (ואינו ניכר רק בק"א), האם צריך למול שנית כל הילדים שנבנסין בספק?
(עי' רמ"א ס"ב, ובס' בורת הברית סוס"י רס"ד)
- (ד) צלוחית חלב או כוס של חלב איסור שנתערב בין הכשרים, האם מהני ביטול מדין דבר שבמנין או חל"ה?
(עי' ש"ך סק"ה, שו"ת מוטרד תלי' ח"ב סי' כט, שו"ת מנחת יצחק ח"ה סי' ס')
- (ה) בלינצ'ס או קרעפלעך של איסור שנמכרין במנין ונתערבו, מה הדין?
(עי' פמ"ג מ"ז א, וצ"ע מס"י ק"א שו"ת יב, שו"ת חלקת יואב ח"א סי' י"ג, ועי' פת"ש סי' ק"א סק"ג)

- במשנתו של רבינו -

- (ו) חטים שלא היו משומר לשמה שנתערב ברוב חטים משומרים, מה הדין?
(שו"ת דברי יואל, חר"מ סי' קל"ו)

היתר שנפ"ל לרוב איסור ואינו ניכר, האם אמרינן ג"כ דנתהפך לרוב ולוקה

ע"כ כ"א?

לכאורה נתהפך לרוב מה"ת ואסור, (כ"כ הפמ"ג בשעה"ת שם חקירה ב', ומביא ממנחת כהן (ח"ב פ"א פ"ג) דלא כתב כן ותמוה עליו, וע"ע בפמ"ג (שם פ"ג, ח"ב פ"ב, ובפתי' להל' פסח ח"ב פ"א ס"ה, סי' תמ"ז מ"ז סק"ח, הנהגות הנשאל ס"ד אות נ"ו).

האם נתהפך האיסור להיתר גם מדרבנן?

נחלקו הראשונים בזה, הרשב"א (תוה"ק ד' א, י"ב: וי"ו), סובר דמדרבנן אין לאכול כל התערובות יחד, ורק יבש ביבש זה אחר זה התירו שיכולין לתלות בכל פעם שעכשו אינו אוכל איסור (דומה לשני שביילין זה אחר זה - פסחים ט:), אבל לאוכלן יחד וכן לבשילן יחד אין לעשות כאן מדרבנן (והטעם משום מראית העין דגורא כאוכל איסור ויש לגזור אמו אינו מינו שוועה"ד (תמ"ב ט"ו)², וי"א שאדם אחד אין לאכול שלשתן אף זה אחר זה (פמ"ג), ויש שהחמירו עוד להשליך אחד או ליתנו לטוי (מהר"ם ועי' רמ"א).

והרא"ש (שם) חולק וסובר דאחר הביטול ביבש נתהפך לגמרי להיתר מה"ת ואף מדרבנן וע"כ מותר לאוכלן יחד וכן לבשילן יחד בלא סי', והמחבר (סי' ק"ט ס"א ב') פסק כהרשב"א, והרמ"א מקיל בהפסד כהרא"ש.

האם חולק הרמ"א על דין דחזור ונישור?

וודאי דלא, וסובר דאם ניתוסף עוד ממין האיסור לתוך אינו מינו דהיתר נאסר הכל מה"ת (שם) ומדרבנן אסור אף יבש ביבש ואף מב"מ (שם ועי' סי' צ"ט סקכ"א), והטעם הוא הדוכר ונגרש מעם האיסור ואז נפקע ונסתר כל הביטול, דבניכר האיסור פשוט דל"ש ביטול (דומיא דסנהדרין דאינו אלא בספק - כ"י יפ"א כת"ב), ומה לי אם ניכר בתחלה או ניכר בסוף, ומה לי ניכר בעין או בהרגשתו "מעמיתו זו הוא הכרתו" (רשב"א חולין צח:). על כן נפקע הביטול מעכשיו, אבל כ"ז שלא ניכר האיסור הרי הוא בטל לגמרי וכדאיתר גמור נחשב, משא"כ להרשב"א (הוי רק הודחה ולא הותרה).³

מין באינו מינו שנתבשל, אמאי לא בטל ברוב?

לדברינו הג"ל מובן היטב, דיסוד של ביטול הוא כשאינו ניכר ונודע האיסור אז אזלינן בתר רוב, משא"כ בניכר האיסור, וע"כ פשוט דאינו מינו לא מהני רוב מה"ת, (ועי' בהערה א' לעיל מחלוקת ישוע"ק וגוב"י בזה).

(ב) והכוונה לכאורה שמה"ט גזור מע"ה שלא לזלזל בהאיסור ויכשל בביטול אינו מינו. אוי"ל שכיון שיש חשש איסור דמכוער הרבה ועכ"ז אוכלן כאחד, ע"כ יש לגזור שיבואו להחיר אף אינו מינו, (הר"ר יונו, הי"ו). ועי' בפמ"ג (שעה"ת ח"ג פ"ה בד"ה ואחר העיון) שמביא ממנחת כהן שחומרת הרשב"א אינו מטעם אינו אלא שכן גזור חכמים עיי"ש, ויצא לן נפקותא לדינא עי' לקמן.

(ג) ועי' בקובץ שמועות (להגרא"א וואסערמאן ז"ל חולין סי' ל"ו, נדפס בקוב"ש ח"ב) מה שכתב בזה.

ואף יבש ביבש מין באינו מינו אסור חכמים מה"ט, גזירה שמה יתבשל ויתן טעם, (וזהו גם להרא"ש שחולק על הרשב"א במב"מ בלח).

ועי' בש"ך (סק"ט) שכתב להקל בזה באיסור דרבנן דלא שייך הך גזירה, משא"כ מב"מ בלח אף באיסור דרבנן אסור מכח ש"י הרשב"א, (פמ"ג).

ואם נתבשל יבש ביבש אינו מינו ובצירוף הרוטב יש סי', האם צריך בחתיכות עצמו ג"כ ששים, נחלקו הפמ"ג (ש"ד ט') והחוו"ד (סק"ג) אי אמרינן לא פלוג או שמה יבשלא אח"כ בלא הרוטב.

אחר שנתבטל יבש ביבש בס', לכאורה מותר לחלקו ולאכול כל ס' (דלא מצינו בשום מקום שיצרכו לאוכלו בס' דוקא וכמעט א"א), והטעם שגזירת חז"ל היתה שיבשל הכל יחד ויאכלם (ובאופן זה ל"ש לומר לא זה שאני אוכל), ע"כ הצרכו סי' ואז אף כשיאכלם יחד אין חשש, אבל לחלקם ולאכולם בפ"ע פשוט דמותר (כן שמעתי מהגה"צ בעל קנב"ש ז"ל ועי' בקובץ בית וועד ח"ג דף י').

וכמו"כ לאוכלם יחד מין במינו כשיש סי' לכאורה מותר אף להרשב"א, דכל מעמיו של הרשב"א אמו אינו מינו (כנ"ל בשם התניא) וכשיש סי' אף באינו מינו אין חשש (עי' חו"ד סק"א כיון שאינו נרגש) (בדרך אפשר).

איסור שנתהפך להיתר האם מצטרף ג"כ לשישור ההיתר (כגון חמץ למצה.

ציצית שמועט נטוה שלא לשמה. אתרוג מורכב).

יש לדון בזה משני פנים, ונבארם בקצרה.

(א) יש להסתפק במהות וחזק ענין ביטול אם נתבטל המועט לגמרי וכמאן דליתא דמי אף בנשמיות (לגבי דיני תורה כמובן), או דעצמותו אינו בטל רק הרחניות שבו נפקע ונתבטל, ובזה תלוי אי חלק המועט שנתבטל יכול להשלים ולהצטרף לשיעורי תורה או לא, (בחקירה זו דנו האחרונים לגבי אתרוג מורכב, עי' שו"ת תורת חסד (ח"א סי' ל"ד אות י"ב) ובשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' קט"ו בד"ה ומא) וע"ע בשדי חמד (ח"א פאה"ש סי' מ"ט דף 441).

(ב) אף אם נאמר שהביטול הוא רק ביטול המהות ולא המציאות (וכן עיקר), מ"מ נסתפקו אחרונים שאולי חידוש הביטול הוא רק סילוק האיסור אבל לא הוספת היתר (שציצית שלא לשמה יעשה לשמה או דוחן ואורז יהיה לו דין מצה), והאריכו הפוסקים בנידון, עי' שו"ת שו"ת שו"ת (או"ח סי' ד'), שו"ת מהר"ם עניני' (סי' ע"ז), משנה למלך (הל' מעילה פ"ז ה"ו), ועוד הרבה.

וכבר הבאנו לעיל דברי מרן רבינו זצ"ל בדברי יואל אחר שהעתיק דברי המחנה חיים שכתב כן לגבי חטים שאינם משומרים שנתערבו במשומרים וכתב דל"ש ביטול שהאינם משומרים יגשו משומרים, ורבינו חולק עליו שעיקר חידושו של ביטול הוא שהמיעוט נגרר ונעשה כמו הרוב א"כ מה לי מאיסור להיתר או מפסול לכשר עיי"ש בדח"ק, ומציין שכ"כ בשו"ת חשיב משה (שם) לגבי ביטול יבש ביבש.⁴

(ד) אמנם כ"ז הוא דוקא לטעם השועה"ר שכתבנו לעיל בבאור ש"י הרשב"א,

משא"כ לשי' הפמ"ג.

שוב מצאתי שהעיר כן הגה"ק מהר"י מדישקוב זצ"ל בספרו גליוני מהר"י

(ח"ב דף תשל"ז), במחלוקת התניא והפמ"ג.

(ה) ובזה לי"פ מחלוקת הפמ"ג (ק"ט מ"ז סק"ד) בנידון תערובות מין במינו ברוב ונתבשל בהפ"מ, ואח"כ נודע האיסור והסירוהו משם, מה דין התבטול. האם אמרינן שגם הרוטב מינו שנתבטל כבר נתעורר כיון שנפסק ונגמר הביטול או לא, עיי"ש מש"כ בשם שו"ת חכם צבי (סי' כ"א), ואם נאמר שע"י ביטול אף המציאות הוי כמאן דליתא וכמו ביטול לח בששים שנתבשל מעוצם מיעוטו לכאורה לא שייך שע"י הכרת האיסור יתיילד עוד כזית רוטב, ודו"ק.

(ו) ובזה מתרץ קושיות החוו"ד (סי' ק"א סק"ה) בענין חמשה שנתערבו עורות פסחיהן שכולם מביאין פסח שני, ולכאורה מה"ת בטל ברוב, ולהנ"ל א"ש דסוכ"ס חובת קרבנו לא יצא.

(ז) אחר כתבנו כ"ז לא נמנע מלהוסיף בנידון מחלוקת הרשב"א והרא"ש שאף

שסתימת הפוסקים שלכו"ע בטל ברוב מן התורה, והרשב"א מחמיר רק מדרבנן, אמנם נציין שבתוס' רי"ד (ב"ב לא.) כתב מפורש שאדם אחד אין לאוכלן יחד מן התורה, וכ"מ בתוס' (כתובות כ"ז. בד"ה הלך) דשני שביילין כשמתיירין ואח"ז מ"מ לאוכלן אדם אחד אסור מה"ת, ועי' מל"מ (אבוה"ט פ"ט ה"ב ד"ה עוד) ציין לדברי התוס' כאן (חולין ק). דאדם אחד אסור, וכן ציין לזה הגר"א (אות ה' ר'), וכ"כ בהגהות יד שאלו (כאן).

ואפ"ל בדברי הנודע ביהודה (תנ"י סי' מ"ה) והחתם סופר (או"ח סי' כ"ט, יו"ד סי' שיי"ט, ובחידושי חולין צ"ח.), דאין מבטלין אסור מה"ת דבאמת אף ע"י ביטול, האיסור נשאר בעצמותו מה"ת עיי"ש.